

Ristiriitainen reformi

Ammatillista koulutusta uudistettiin ja yhtenäistettiin voimakkaasti. Opettajille uudistus toi paljon hallinnollista lisätyötä. Pedagogiikka jäi byrokratian jalkoihin.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN REFORMIKSI kutsuttu laaja uudistuspaketti astui voimaan syksyllä 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) verkkosivuilla (<https://minedu.fi/amisreformi>) uudistusta kuvataan näin: ”Ammatillinen koulutus uudistetaan osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi. Lisäksi lisätään työpaikoilla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja sekä puretaan sääntelyä ja päällekkäisyyksiä.”

Muotoilu on vastaansanomattoman myönteinen. Sanamuodosta voi päätellä, että on ollut tarpeen toteuttaa mittava rakenteellinen uudistus ja päivittää ammatillinen koulutus 2000-luvulle. Millaista se sitten oli ennen reformia?

AMIKSET JA KURSSIKESKUKSET

Ammatillisen koulutuksen imago ei ole perinteisesti ollut erityisen dynaaminen eivätkä mielikuvat ammattikouluista ja ammattikoululaisista hohdokkaita. Menestyjät jatkoivat lukioihin ja korkeakouluihin, ja vähemmän motivoituneet nuoret jäivät ammatillisiin opintoihin.

Toisen asteen aikuiskoulutus on ollut maineeltaan saman suuntaista. Työttömiä lähetettiin vielä

1990-luvulla TE-toimistoista ammatillisiin kurssikeskuksiin opiskelemaan usein hyödyttömiksi koetuille työelämään ja koulutukseen valmentaville kurseille. Toimin tällaisten kurssien vetäjänä 90-luvun alussa. Huonoimmillaan toiminta koettiin aikuisten päivähoidoksi. Ilmapiiri saattoi olla moralisoiva ja kurinpidollinen. Näistä ajoista sekä ammatilliset oppilaitokset että aikuiskoulutuskeskukset olivat kehittyneet varsin moderneiksi opinahjoiksi jo ennen uudistusta.

HOPSATAAN JA HOKSATAAN

Reformissa korostetun osaamisperusteisuuden eli henkilökohtaistetun pedagogiikan vastakohta lienee opettaja-, oppilaitos- tai opetussuunnitelmaperusteisuus. Eli opetetaan jäykästi tietyn ennakkosuunnitelman mukaan katsomatta opiskelijan lähtötasoa tai aiemmin hankittua osaamista. Näin ei kuitenkaan ole toimittu enää pitkään aikaan. Jo ainakin 2000-luvun alusta on ammatillisessa aikuiskoulutuksessa käyty ohjaavan opettajan ja opiskelijan välisiä henkilökohtaisia keskusteluita. Niiden päätelmät on kirjattu oppilaitoksen opiskelijatietojärjestelmiin, aiemmin paperilomakkeille ja kansioihin, sittemmin sähköisiin järjestelmiin. Ennen ”hoksausta” eli henkilökohtaisen

KUN AIEMPAA PIENEMMÄLLÄ OPETTAJARESURSSILLA TUOTETAAN KOULUTUKSIA, LISÄTÄÄN ETÄOPETUSTA JA SUURENNETAAN RYHMIÄ.

oppimista koskevan suunnitelman laadintaa ”hopsattiin”, eli opiskelijan kanssa tehtiin henkilökohtainen oppimissuunnitelma, HOPS. Taustat ja nykyiset pyrkimykset selvitettiin keskustellen, ja tulokset kirjattiin ja huomioitiin.

Vuosien varrella satoja HOPS-keskusteluja käyneenä opettajana muistan, että pääsääntöisesti opiskelijat olivat tiedonjanoisia ja ryhmäsidonnaisia. Haluttiin ”koko paketti” omaan opiskeluohjelmaan, vaikka olisi ollut mahdollisuus niin sanottuihin hyväksilukuihin. Oma ”kurssi” tai opiskeluryhmä koettiin turvalliseksi ja monella tapaa hyödylliseksi tukiverkostoksi, vallankin kun aiemmista opinnoista oli saattanut vierähtää vuosia.

Reformin markkinointipuheessa mainitaan asiakaslähtöisyys. Oppilaitoksissa asiakkuuden käsite on aina ollut hieman hämmentävä. Onko asiakas ensisijaisesti koulutuksen ostaja tai maksaja, esimerkiksi työvoimahallinto? Oppilaitoksille on asetettu ”elinkeinoelämän palvelutehtävä”. Onko asiakas työvoimaa tarvitsevat työmarkkinat? Vai onko asiakas yksinkertaisesti opiskelija itse?

Oppilaitokselle asiakaslähtöisyys on kaikissa tulkinnoissa ongelmallinen. Asiakkaita palvelemaan, mutta kuka asettaa palvelussuhteelle ehdot?

TALOUS VASTAAN PEDAGOGIIKKA

Kokemukseni mukaan ammatilliset opettajat ovat oppineet ajattelemaan, että talous määrittää toiminnan ehdot. Erilaisia koulutusjärjestelmään kohdistettuja säästötoimia on eri aikoina puettu kehittämisen vaatteisiin. ’Kehittäminen’ voi tarkoittaa toimintojen tehostamista ja laadun parantamista. Oppilaitokset kokonaisuutena, niiden erilliset koulutusalat aina

yksittäisiin opettajiin asti pyrkivät omaehtoisestikin kehittämään toimintojaan ja parantamaan laatuaan. Monessa oppilaitoksessa on ollut jo vuosikymmeniä standardoidut laatu järjestelmät.

Ammatilliset opettajat esimerkiksi haluaisivat päästä määräajoin työelämäjaksoille päivittämään perusteellisesti alansa muuttuvien työkäytäntöjen tuntemustaan, mutta oppilaitosten niukennetut resurssit ja tehokkuustavoitteet eivät sitä mahdollista. Opettajien ammattikunta on se koulutuksellinen menoerä, jonka määrää talous sääntelee. Kun oppilaitoksen resurssit leikataan, oppilaitos lomauttaa ja irtisanoo opettajiaan. Kun aiempaa pienemmällä opettajaresurssilla tuotetaan koulutuksia, lisätään etäopetusta ja suurennetaan ryhmiä.

Pedagogiset ratkaisut jäävät talouden sanelemien reunaehtojen varjoon. Hämmästyttävän vähän on kehitetty aikuispedagogiikkaa yhteistyössä aikuiskasvatuksen tutkijoiden kanssa nimenomaan aikuispedagogiikan ehdoilla; omalta 30 vuoden mittaiselta aikuiskouluttajan uraltani en muista yhtään tapausta. Aikuisten koulutustason kohottamiseen tähänneessä Noste-ohjelmassa (2003–2009) ja aiemmassa OpinNet-hankkeessa tällaista yhteistyötä on ollut.

Useimmiten kehittäminen on merkinnyt rahoitusleikkausten jälkeisiä sopeuttamistoimia. Opetusalan ammattijärjestön (OAJ) johtava työmarkkina-asiantuntija Markku Perttunen totesi uudistuksesta, että ensin laiva upotettiin ja sitten pyydettiin virittämään purjeet entistä nopeampaan menoon ja ketterämpiin käännöksiin. Reformin myötä ammatillisen koulutuksen rahoituksesta leikattiin 180 miljoonaa euroa. Kaikkiaan puhutaan noin 400 miljoonan euron leikkauksista (OAJ 2019).

TYÖHARJOITTELUSTA KOULUTUSSOPIMUKSIIN

Reformissa painotettiin ”työpaikoilla tapahtuvan oppimisen lisäämistä”. Omalla koulutusosalalla, sosiaali- ja terveysalalla, tutkintokoulutuksessa työelämässä oppimisen osuus on jo useita vuosia ennen reformia ollut noin puolet koulutusajasta. Näytöt toteutetaan aina alan todellisissa työympäristöissä, työpaikoilla. Perustutkinto on alalietulotutkinto, ja aikuisopiskelijoissa on paljon alanvaihtajia. Ammattialan vastuulli-

VALTAOSA AIKUISOPISKELIJOISTA HYÖTYISI OMAN RYHMÄN TUESTA.

suuden huomioiden on arveluttavaa tinkiä teoriaperustan opiskelusta enää yhtään enempää. Työtehtävät voi oppia yhdessä kokeneiden ammattilaisten kanssa työskennellen, mutta tekemisen perustojen syvälinen omaksuminen vaatii teoriatason ymmärrystä.

Reformin jälkeen on solmittu koulutusoppimuksia oppilaitoksen ja työpaikan välille: opiskelija ei ole sopimusosapuoli, häntä vain tiedotetaan. Ennen reformia opiskelija meni työharjoitteluun ja sittemmin työssä oppimaan. Koulutusoppimus kuulostaa siltä, että työpaikat ovat entistä sitoutuneempia opiskelijoiden opettamiseen ja ohjaamiseen. Käytännössä muutosta tähän suuntaan ei ole juurikaan tapahtunut. Työpaikoilla toteutetaan omaa perustehtävää, usein niukoin resurssein, eikä priorisoinnissa opiskelijan ammattiin opettaminen ole läheskään se tärkein asia.

Erytynen huoli on herännyt erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevien opiskelijoiden asemasta koulutusoppimusjärjestelmässä. Kyvykkäät ja itseohjautuvat opiskelijat löytävät väylänsä ja pärjäävät varmaankin kaikenlaisissa opintojen toteuttamistavoissa. Miten käy erityistä tukea tarvitsevien?

YKSILO VAI RYHMÄ

Reformissa esiin tuotu pyrkimys yksilöllisiin opinpolkuihin vaikuttaa hyödylliseltä uudistukselta. Koulun penkkiä ei tarvitse turhan takia kuluttaa, ja aiemmin hankittu osaaminen nivotaan täysimääräisesti uuden ammattitaidon osaksi. Ryhmärajat ovat oppilaitoksissa tehokkaasti rikkoutuneet. Opiskelija ei tiedä, keitä luokahuoneeseen tulee, kun aamulla aloitetaan. Kulloinkin ryhmä voi olla hyvinkin heterogeeninen porukka. Alanvaihtajan voi olla vaikea saada ääntään kuulumaan, kun samassa ryhmässä on oppisopimuslaisia, joilla on pitkä työkokemus. Mu-

kana on usein puutteellisesti suomea osaavia maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita.

Tilanne on haasteellinen sekä opettajille että opiskelijoille, eikä siitä ensimmäisenä tule mieleen asiakaslähtöinen toteutustapa. Pitkään opinnoista sivussa ollut opiskelija kaipaa kanssaoppijoita ja vertaistukea, ja oman opiskeluryhmän tuki ja kannustus ovat saattaneet olla opintojen loppuunsaattamiselle ratkaisevia. Aikuisopiskelijoissa on itseohjautuvia ja nopeinta reittiä päämääräänsä pyrkiviä opiskelijoita, mutta valtaosan väittäisin hyötyvän opinnoissaan oman ryhmän tuesta. Heiluri on heilahtanut ryhmäkohtaisesta painotuksesta liian pitkälle yksilökeskeisyyden suuntaan.

Voimakkaassa henkilökohtaistamisessa mietittävää lisäksi alan työtehtävien luonne. Kaikkialla, koulutuksessakin, painotetaan tiimityön merkitystä. Opiskelijan on opittava tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa ja pystyttävä tekemään yhteistyötä kaikkien kanssa.

Yksi itselleni tärkeä pedagoginen periaate on muodon ja sisällön yhteneväisyys. Jos opiskellaan yhteistyötä ja tiimivalmiuksia, sitä tehdään yhdessä muiden kanssa ja tiimeissä. Ollaan sosiaalisessa tilanteessa, kun opiskellaan sosiaalisia taitoja. Yhteiskunnassa laajasti painotetaan osallisuutta ja kuulumista. Aikuisopiskelijoiden maailmassa jostakin syystä yksilökeskeisyydestä on tehty kyseenalaistamaton hyve.

SÄÄNTELYÄ

Reformissa purettiin sääntelyä. Siitä aikuiskoulutusväki on hyvillään. Uudistuksen myötä lopetettujen tutkintotoimikuntien oppilaitosten työhön kohdistama ohjaus ja laadunvalvonta oli tarkkaa ja aktiivista. Tässä oli varmaankin paljon tutkintotoimikuntakohtaisia eroja, mutta omassa työssämme kohtasimme jäykkää byrokraattista määrääilyä ja epäluuloisen ylimielistä suhtautumista oppilaitosten tutkintotoimintaan. Tutkintotoimikunnat eivät saaneet sinänsä puuttua koulutukseen, vain tutkinnon suorittamiseen.

Reformi toi tilalle taka-alalla pysyttelevät työelämätoimikunnat. Ne eivät oppilaitosten arjessa näy eivätkä kuulu. Tutkintovastaavat eivät oppi-

OPETTAJAT OVAT VAIKEUKSISSA REFORMISSA PAISUNEEN OPISKELIJAHALLINNON KANSSA.

laitoksissa saa toisinaan tarvitsemaansa tukea, eikä niin sanottuja valtakunnallisia linjauksia juurikaan ole. Tuen ja linjojen puute voi ajan mittaan tuottaa laatupoikkeamia ja jättää oppilaitosten tutkintovastaavat oman päättelynsä varaan. Oppilaitoksessa tosin pitäisi löytyä tukea muilta tutkintovastaavilta, esimieheltä ja koulutusjohtajalta, mutta toimintatapojen valtakunnallinen koordinointi puuttuu.

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta kumottiin lailla ammatillisesta koulutuksesta (531/2017), joka astui voimaan elokuussa 2018. Aikuiskouluttajat pelkäävät, että koko aikuiskoulutus omalla pedagogisena erityisalueena katoaa, kun oma laki ei enää turvaa sen virallista asemaa. Aikuiskouluttajilla ja -opettajilla itsellään on vankka käsitys aikuispedagogiikan erityisluonteesta ja omasta ammatti-identiteetistään, mikä nousi vahvasti esiin jäsenkyselyssä, jonka Aikuisopettajien liitto (AKOL ry) toteutti syksyllä 2018. Reformista ja aikuisopettajuudesta todettiin muun muassa:

”Koulutusreformi ei kaikilta osin ottanut huomioon aikuisopiskelijoita ja -koulutusta. Arki on hyvin nuorten koulutusten mukaista. Aikuiskouluttajien/opettajien osaamista ei oteta tarpeeksi arjessa huomioon.”

”Tuntuu, että nuorten puolen toimintatavat jyräävät.”

”Aikuiskoulutuksen hyvät käytänteet unohdettu.”
(AKOL 2018)

Koulutuksen rahoitus uudistui perusteellisesti. Ennen reformia oppilaitokset saivat julkista rahaa etupäässä koulutuksissa kirjoilla olevien opiskelijoiden määrän mukaan. Uudistus toi perusrahoituksen

ohelle suoritetuista tutkinnoista ja tutkinnonosista tulevaa rahaa sekä työhön tai jatko-opintoihin pääsyn tuomaa lisärahaa – lisäksi palautteestakin tulee rahaa. Tuleeko oppilaitoksille kiusaus ”valmistaa” opiskelijoita varmistamatta heidän todellista alalle soveltuvuuttaan tai ammatillista osaamistaan lisärahan takia?

Hienoa on, jos reformi lähentää työelämää ja oppilaitoksia toisiinsa. Omassa oppilaitoksessani tätä kehitystä edustavat lisääntyneet rekrytoivat koulutukset, joissa työpaikat ovat aiempaa tiiviimmin mukana koko tutkintoprosessin toteuttamisessa. Jäsenkyselyssä todetaan näin:

”Työn jatkuvuus on kiinni ja ELY-keskuksen päätöksistä, jotka saattavat tulla hyvin lyhyellä varoitusaikalla [--]. Tämä aiheuttaa suurta epävarmuutta työn jatkuvuudesta.”

(AKOL 2018)

Toinen haastateltu sanoo jatkuvien yhteistoimintaneuvotteluiden vieneen voimia. Epävarmuus tulevaisuudesta kuluttaa kouluttajan voimavaroja.

LISÄÄ HALLINNOINTIA

Yksi uudistuksen tuoma muutos on muita suurempi: henkilökohtaistaminen ja yksilölliset opintopolut ovat aiheuttaneet melkoisen määrän lisätyötä opettajille. Aiemmin lukujärjestys koski koko opiskelijaryhmää, nykyisin esimerkiksi kullakin oppisopimusopiskelijalla saattaa olla oma opinto-ohjelmansa. Joku ne polut oppilaitoksessa suunnittelee, vie järjestelmään, kiinnittää opiskelijat luotuihin opetustapahtumiin, seuraa toteutusta, tekee tarvittavat päivitykset ja lähettää suoritukset valtakunnallisiin järjestelmiin.

Matkan varrella opiskelijan suunnitelmat ja toteutustavat muuttuvat, ja työn voi joutua tekemään monta kertaa uudestaan. Aikuiskouluttajien kertoman mukaan rekisterien ja järjestelmien opiskelijakohtaisessa ylläpidossa on järjetön määrä työtä. Päätyönään järjestelmää hallinnoivat koulutussuunnittelijat kykenevät systeemin syövereissä vielä navigoimaan, mutta harvemmin tätä tekevät opet-

tajat ovat vaikeuksissa reformin myötä valtavaksi paisuneen opiskelijahallinnon kanssa. Järjestelmän hallinta on vaativaa, ja sen parissa vietetty aika on pois opettajan ja opiskelijan välisestä yhteistyösuhteesta. Järjestelmästä ei saa todistuksia tai opintosuoritusotteita, eikä oppilaitos suoritusrahaa, ellei kaikki ole tehty pilkulleen oikein.

Jos reformin tarkoitus oli purkaa sääntelyä, niin kirjaamiskäytänteissä se epäonnistui pahasti. Asia tuli esiin jäsenkyselyssä:

”Työn kuva on muuttunut, yhä vähemmän käytän pedagogista osaamista ja yhä enemmän tarvitsen opintosihteerin taitoja.”

”Nykyisellään työssä ei enää voi tehdä keskeisiä ja oleellisia asioita. Fokus opetustyöstä siirtyy raportointiin ja päältä katsomiseen.”

”Työaika ei tunnu riittävän kaikkeen tehtävään työhön ja usein teen töitä myös viikonloppuisin ja iltaisin kotoa käsin.”

”Aikuiskoulutuksen säästöt ja reformi aiheuttaneet työmäärän, jota ei voi enää hallita, osa jää hoitamatta ja osassa mennään siitä mistä aita matalin.”

(AKOL 2018)

Reformin myötä uutena asiana tulivat jatko-opintokelpoisuuden varmistavat yhteiset tutkinnon osat, YTO-opinnot. Ne myös toivat lisää hallinnoitavaa aikuisopettajille. YTO-opintojen aiheina ovat viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, matemaattisluonnontieteellinen osaaminen sekä yhteiskunta- ja työelämäosaaminen. Niitä sisältyy kaikkien alojen perustutkintoihin 35 opintopisteen verran.

Ammatillisen koulutuksen reformi sisälsi paljon sellaista ”uutta”, mitä jo toteutettiin vanhassa järjestelmässä eri nimellä. Lisäksi opettajille tuli paljon perustehtävän ulkopuolelle sijoittuvaa työtä. Uudistus jätti jälkeensä ristiriitaisen olon käytännön työtä tekeville aikuiskouluttajille.

Odotamme jo seuraavaa reformia, joka voitaisiin toteuttaa edellistä tiiviimmin yhdessä aikuis-koulutuksen tutkijoiden ja aikuisopettajien kanssa. Aikuinen on oppijana erilainen kuin nuori. Opettajan tulisi kaikilla koulutusasteilla olla oppilaissaan ja opiskelijoissaan tiedollista mielenkiintoa ja utelias-ta oppimisen halua herättävä tiennäyttävä eikä ras-kaan hallinnollisen järjestelmän vetäjäksi valjastettu byrokraatti.

PETRI KAROSKOSKI
YTM, kouluttaja
Tampereen Aikuiskoulutuskeskus
(TAKK)
Aikuisopettajien liitto, AKOL ry
hallituksen jäsen

Lisää aiheesta

Ammatillisen koulutuksen reformi. <https://minedu.fi/amisreformi>. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

AKOL (2019). Jäsenkysely. <https://www.akol.fi/uploads/2018/11/af1c902c-a-jasenkyselyn-kokonaiskooste-jasenille.pdf>. Aikuisopettajien liitto AKOL ry.

Laki ammatillisesta koulutuksesta. (531/2017). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>.

OAJ (2019). Koulutuksen rahoitus kuntoon. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/julkaisut/2019/koulutuksen-rahoitus-kuntoon>. Opetusalan ammattijärjestö OAJ.